

AKRAN ZORBALIĞI VE CEZA SORUMLULUĞU*

Peer Bullying and Criminal Responsibility

Murat AYDIN*

ÖZ

Akran zorbalığı, özellikle okul çağındaki çocuklar arasında sıkça rastlanan ve duygusal, psikolojik ya da fiziksel zarar verici davranışları içeren bir olgudur. Bu nitelikteki davranışlar, sadece kişilerin sosyal ve duygusal gelişimlerini etkilemekle kalmaz, aynı zamanda toplumsal barış ve güvenlik açısından da ciddi sonuçlar doğurabilir. Günümüzde akran zorbalığı arkadaşlar arasındaki basit sorunlar olarak görülmekten çıkmış ve hukuksal sonuçları olan ciddi araştırmalara konu olmuş davranış biçimleri olarak değerlendirilmektedir. Bu kapsamda ceza hukuku kapsamında da konunun ele alınması gerekmektedir. Akran zorbalığı çoğunlukla 10-29 yaş grubu arasındaki bireyler arasında söz konusu olsa da çoğunlukla çocuklar arasında görüldüğü için çalışmamız sadece çocukları kapsayacak şekilde planlanmıştır.

Zorbalık kişinin huzurunu bozmak, ona acı çektirmek amacıyla güç dengesizliğinin karakterize ettiği tekrar eden nitelikte hareketler olarak tanımlanmaktadır. Bu açıdan sistematik nitelikte, güç eşitsizliği olan bireyler arasında yıldırıma ve zarar vermeye yönelik hareketlerin bulunması akran zorbalığını karakterize etmektedir. Özellikle sistematik olmayan hareketler bu çerçevede değerlendirilemeyecektir. Zorbalık fiilleri psikolojik olabileceği gibi fiziksel ya da kişi hürriyetine yönelik olabilir. Bu davranışların da ceza sorumluluğu olması mümkündür. Zorbalığın kaynağı psikolojik olabileceği gibi çevresel faktörler dolayısıyla da olabilecektir. Çalışmamızda zorbalık faili olarak çocukların ceza sorumlulukları ele alındıktan sonra çocuklar tarafından zorbalık faaliyetleri kapsamında işlenmesi mümkün olan suç tipleri ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Zorbalık, Sistematiklik, Ceza hukuku, Sorumluluk, Suç tipleri.

• **Gönderi:** 14.03.2025- **Kabul:** 22.04.2025 | **Received:** 14.03.2025 - **Accepted:** 22.04.2025.

* Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku Anabilim Dalı, Konya, Türkiye ✉
murataydin@selcuk.edu.tr • ORCID 0000-0001-5476-7977.

Atf Şekli / Cite As: AYDIN, Murat (2025). Akran Zorbalığı ve Ceza Sorumluluğu. ÇÜHAD, (7), 62-83.

İntihal / Plagiarism: Bu makale bir intihal engelleme yazılımı aracılığıyla denetlenmiş ve en az iki hakem incelemesinden geçmiştir. / This article has been checked via a plagiarism prevention software and reviewed by at least two referees.

Bu eser Creative Commons Atf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.
This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

ABSTRACT

Peer bullying is a common phenomenon, especially among school-age children, and involves emotionally, psychologically or physically damaging behaviors. Behaviors of this nature not only affect the social and emotional development of individuals, but can also have serious consequences for social peace and security. Today, peer bullying is no longer seen as simple problems between friends and is considered as a form of behavior that has been the subject of serious research with legal consequences. In this context, the issue needs to be addressed within the scope of criminal law. Although peer bullying is mostly seen among individuals between the ages of 10-29, since it is mostly seen among children, our study was planned to include only children.

Bullying is defined as repetitive actions characterized by power imbalance in order to disturb the peace of the person and to make him/her suffer. In this respect, systematic acts of intimidation and harm between individuals with power inequality characterize peer bullying. In particular, non-systematic acts cannot be evaluated within this framework. Bullying acts may be psychological, physical or directed against personal freedom. It is possible that these behaviors also have criminal responsibility. The source of bullying may be psychological or due to environmental factors. In our study, after discussing the criminal responsibility of children as perpetrators of bullying, the types of crimes that can be committed by children within the scope of bullying activities are discussed.

Keywords: Bullying, Systematicity, Criminal law, Responsibility, Crime types.

GİRİŞ

Akran zorbalığı, özellikle okul çağındaki çocuklar arasında sıkça rastlanan ve duygusal, psikolojik ya da fiziksel zarar verici davranışları içeren bir olgudur. Bu nitelikteki davranışlar, sadece kişilerin sosyal ve duygusal gelişimlerini etkilemekle kalmaz, aynı zamanda toplumsal barış ve güvenlik açısından da ciddi sonuçlar doğurabilir. Zorbalık, çoğu zaman gizli ve sistematik şekilde gerçekleştiğinden, mağdurların uzun süre fark edilmeden acı çekmelerine yol açabilir. Bu tür olguların, sadece okullarda değil, tüm toplumu olumsuz etkileyen bir boyut kazandığı söylenebilecektir. Akran zorbalığının basit bir arkadaş uyuşmazlığı niteliğinin bulunmadığı genel kabulünün oluşması ile birlikte ceza hukuku ilgisi de bu soruna odaklanabilmektedir.

Dünya Sağlık Örgütü'ne göre: kavga ve zorbalık, gençler arasında yaygındır. Gelişmekte olan 40 ülkede yapılan bir araştırma, erkeklerin ortalama %42'sinin, kızların ise %37'sinin zorbalığa maruz kaldığını göstermiştir¹. Ergenlerin dörtte üçünden fazlasının, aşağılayıcı isimlerle çağırma veya toplum içinde alay edilme gibi bir tür zorbalığa maruz kaldığı tahmin edilmektedir. Zorbalık en fazla ergenlik çağında gelişme eğilimi göstermekte, ileri ergenlik döneminde ise zorbalık davranışının sıklığı azalmaktadır. Dünyada yapılan araştırmalar öğrencilerin %15-25'inin zorbalık mağduru, %15-20'sinin ise zorbalık faili olduğunu göstermektedir. Massachusetts'te 14 ilk ve orta dereceli okulda öğrenciler arasında yapılan bir araştırma, yetişkinlerin %30'undan fazlasının zorbalıkla ilgili bir olay olduğunda

¹ <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/youth-violence>, E.T. 20.02.2025.

çok az yardım ettiğini ya da hiç yardım etmediğini göstermiştir². Türkiye’de bir gazete haberine göre 62 ilde yapılan araştırma kapsamında çocukların yüzde yetmişinin zorbalık mağduru olduğu belirtilmektedir³. Bu bilgilerden de anlaşılacağı üzere aslında şiddetin toplumların tüm kademelerinde var olduğu, çocuklarda da bunun yansımalarının olduğu çok açıktır. Çocuklar arasında ikili sorunlar olarak görülüp geçirtilen şiddet eğilimlerinin süreklilik arz eder hale gelmesi konunun sosyolojik boyutlarının yanı sıra ceza hukuku açısından da belirli yaklaşımların doğmasına neden olması kaçınılmazdır. Nitekim lakap takma, alay etme, kızdırma, itme vurma, eşyalarını alma ya da zarar verme gibi davranışlar basit çocuksu davranışlar gibi görünse bile suç teşkil edebilecektir. Akran zorbalığı kavramı ceza hukuku boyutu itibariyle ele alınmamış olduğu için bu çalışmamızda öncelikli olarak akran zorbalığı kavramı ele alınacak, zorbalık faaliyetleri olarak nitelendirilebilecek hareketler tespit edilecek, zorbalık faillerinin genel özellikleri, mağdurların akran zorbalığından ne şekilde etkilenebilecekleri değerlendirilecektir. Son olarak da 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nda (TCK) akran zorbalığı ile ilişkilendirilebilecek suç tipleri teorik detaylara girmeden incelenecektir. Teorik detaylara girilmemesinin nedeni ilgili suç tiplerinin yapısının incelenmesinin hedeflenmemesi sadece akran zorbalığı faaliyetleri kapsamında gerçekleştirilebilecek davranışların hangi suçları oluşturabileceği hususu ile çalışmanın sınırlandırılması düşüncesine dayanmaktadır.

I. KAVRAM

Akran zorbalığı TDK sözlüğünde “Bir çocuğa veya ergene benzer yaştaki başka bir çocuk veya ergenin uyguladığı sözel, fiziksel veya psikolojik şiddet” şeklinde tanımlanmaktadır⁴. TCK m.6/1-b’de on sekiz yaşını doldurmamış kişiler çocuk olarak tanımlandığı için ayrıca bir ergen tanımı ceza hukuku açısından söz konusu olmayacaktır. Bu nedenle akran zorbalığını ceza hukuku perspektifinde çocukların çocuklara yönelik gerçekleştirdiği belirli ölçüde süreklilik arz eden sözel, fiziksel ve psikolojik şiddet olarak tanımlamak mümkün olacaktır.

Dünya Sağlık Örgütü akran zorbalığını doğrudan doğruya tanımlamamakla birlikte “Gençlik Şiddeti” başlığı altında konuyu ele almıştır. Buna göre⁵: “Gençlik şiddeti, birbiriyle ilgisi olmayan ve birbirini tanıyan veya tanımayan 10-29 yaş arası bireyler arasında meydana gelen şiddeti ifade eder. Genellikle ev dışında gerçekleşir. Hem çevrimdışı hem de çevrimiçi zorbalık ve fiziksel kavgadan daha ciddi cinsel ve fiziksel saldırıya, çete bağlantılı şiddete veya cinayete kadar uzanan bir dizi eylemi içerir. Gençlik şiddeti ölümlere, yaralanmalara, sakatlıklara ve ruh sağlığı sorunları ve kronik hastalıklara yol açabilecek sağlık açısından riskli davranışların artması gibi uzun vadeli sağlık sonuçlarına neden olmaktadır. Ayrıca daha yüksek okul terk oranları, bilişsel gelişim üzerindeki olumsuz etkiler ve

² DRACIC, s.216.

³ <https://www.yeniasir.com.tr/saglik/2024/11/22/cocuklarin-yuzde-70i-akran-zorbaligi-magduru>, E.T. 20.02.2025.

⁴ <https://sozluk.gov.tr/>, E.T. 12.02.2025.

⁵ <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/youth-violence>, E.T. 20.02.2025.

toplumlarına katkıda bulunma fırsatları ile ilişkilidir". Çalışmamızda esas olarak akran zorbalığı kapsamında 18 yaşından küçük ve çocuk olarak değerlendirilecek kişilere yönelik ceza sorumluluğu esasları ele alınacaktır.

Zorbalık kişinin huzurunu bozmak, ona acı çektirmek amacıyla güç dengesizliğinin karakterize ettiği tekrar eden nitelikte hareketler olarak tanımlanmaktadır⁶. Bu kapsamda akranlar arasındaki şiddetin temel karakteristiğinin çoğunlukla 10-19 yaş arasındaki bireyler arasındaki gruplaşmalarda meydana gelmesi dolayısıyla, bu yaş grubunda daha yaygın şekilde görüldüğü ifade edilmektedir⁷.

Zorbalık, genel olarak ekip üyelerinden birinin (öğrenci ya da profesyonel) diğer ekip üyelerinin birisi, bir kısmı ya da tamamı tarafından agresif bir şekilde eziyete maruz bırakılması, saldırgan bir davranış biçimi olarak çerçevelendirilmektedir⁸.

Şiddetin alt türü olan zorbalık akran zorbalığını da içine alan bir kavramdır. Çoğunlukla okullarda ya da çocukların bir arada bulunduğu başka yerlerde aralarında akrabalık ilişkisi bulunmayan çocuk veya çocuklar tarafından tekrar edecek nitelikte uygulanan zarar verici davranışlar akran zorbalığı olarak tanımlanmaktadır⁹. Akran zorbalığında en önemli unsurun süreklilik unsuru olduğu söylenebilecektir. Bu açıdan bir defaya mahsus gerçekleştirilen hareketlerin akran zorbalığı olarak değerlendirilmesi mümkün olmayacaktır¹⁰.

Süreklilik kavramından ne anlaşılması gerektiği konusunda fikir birliğinden bahsetmek mümkün değildir. Bir ay süreyle haftada en az bir defa yapılan davranışların; en az iki akran ve bir öğretmenin zorbalığı doğrulaması kaydıyla, en az altı ay boyunca süren davranışların zorbalık olarak değerlendirilebileceği yönündeki görüşlerin yanı sıra; her olay için farklı değerlendirme yapılması gerektiğini savunan görüşler de bu konuda ortaya çıkmıştır¹¹. Kanaatimizce de her olayın kendi yapısı içinde süreklilik kavramının tespiti gerekmektedir.

Tanımlardan da anlaşılacağı üzere akran zorbalığından bahsedilebilmesi için temel olarak şu şartların varlığı aranacaktır:

- Hareketlerin sürekli ve sistemli özellik taşıması,
- Fiziksel ya da psikolojik açıdan güç eşitsizliğinin bulunması,
- Zorbalık niteliği taşıyan hareketlerin kasıtlı olarak gerçekleştirilmesi,

⁶ ASLAN, POLAT, s. 45.

⁷ ASLAN, POLAT, s. 45.

⁸ SOBKÖ, TOPCII, BUGERA, IVANII, YAVORSKA, s. 228.

⁹ KILINÇ, s. 68.

¹⁰ YILDIRIM, s. 47.

¹¹ ASLAN, POLAT, s. 47.

→Yıldırmaya veya zarar vermeye yönelik hareketlerin bulunması¹².

Arkadaşça yapılan şakalaşmalar, eğlenceli davranışlar zorbalık olarak nitelendirilmezken; aynı güce sahip iki öğrencinin tartışması ya da kavga etmesi de zorbalık olarak nitelendirilemeyecektir¹³.

Çocukların şiddet davranışı (zorbalık), bir kerelik olaylardan ve çocukların kavgasından veya küstahlıktan farklıdır. Çünkü güç dengesizliği ile belirli bir süre boyunca tekrarlanan kasıtlı olarak kötü görünen saldırgan davranışlarla karakterize edilen bir davranıştır. Güç farklılıkları, fiziksel güç veya beceriyle ya da sosyal güç ve etki algısıyla karşılaştırılabilir. Zorbalığın faillerine yönelik dikkat, yaşamın herhangi bir yönüne, belirli kişilere veya kurbanlara odaklanabilir: Görünüş ve boy, engellilik veya kültürel köken, cinsel yönelim, fiziksel veya zihinsel yetenek gibi. Dolayısıyla, zorbalık bir çatışma değil, bir mağduriyet biçimidir. Zorbalık terimi, grupların veya bireylerin davranışlarını belirtmek için kullanılır ve mağduriyet, zorbalığın varlığını deneyimleyen bir kişiyi belirtmek için kullanılan bir terimdir¹⁴.

Bir öğrenci, bir veya daha fazla başka öğrencinin olumsuz davranışlarına tekrar tekrar ve zaman içinde maruz kaldığında zorbalığa veya mağduriyete uğramaktadır. Bu tanım, tekrar tekrar ve zaman içinde gerçekleştirilen kasıtlı olarak olumsuz veya saldırgan eylemleri vurgulamıştır. Ayrıca, zorbalıkta belirli bir güç veya kuvvet dengesizliği olduğu belirtilmiştir. Olumsuz eylemlere maruz kalan öğrenci kendini savunmakta güçlük çeker. Bir davranışın zorbalık olarak sınıflandırılması için niyet, tekrarlılık ve güç dengesizliği kriterlerinin kullanılması artık hem araştırmacılar hem de uygulayıcılar arasında kabul edilmiş görünmektedir¹⁵.

Yukarıda tanımlandığı gibi, zorbalık saldırganlık ya da agresif davranışın bir alt kümesidir ve bu da genel olarak “*başka bir bireye zarar verme ya da rahatsızlık verme amaçlı davranış*” olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla zorbalık, tekrarlanabilirlik ve asimetric güç ilişkisi gibi bazı özel niteliklere sahip saldırgan bir davranıştır. Zorbalık, saldırganlık ve şiddet kavramları arasındaki ilişki başka bir bağlamda daha ayrıntılı olarak tartışılmaktadır¹⁶.

II. AKRAN ZORBALIĞI DAVRANIŞ TÜRLERİ

Zorbalık, güçlük çıkarma veya kasıtlı olarak toplumdan izole etme ve görmezden gelmeden ciddi saldırılara ve istismara kadar çeşitli şiddet davranışlarını içerir. Zorbalığın failleri bireyler veya akran grupları olabilir. Bazen zorbalığın mağduru olan kişiler kendileri de zorbalığın faili olurlar ve bu kişiler için zorbalığın “faili-kurbanı” terimini kullanılmaktadır. Zorbalığın “faili-kurbanı” olan kişilerde yaşamın ilerleyen dönemlerinde aile içi şiddet gibi zorluklar görülebilir. Zorbalık davranışı aile, okul,

¹² KILINÇ, s. 69; ASLAN, POLAT, s. 45. DRACIC, s. 216; OLWEUS, s. 756 vd.

¹³ OLWEUS, s. 756.

¹⁴ DRACIC, s. 216.

¹⁵ OLWEUS, Understanding, s. 11.

¹⁶ OLWEUS, Understanding, s. 11.

işyeri, spor ve daha geniş toplum dahil olmak üzere her alanda ortaya çıkabilir. Ancak araştırmalar, özellikle okullarda zorbalık davranışlarının görülme sıklığının artmakta olduğunu göstermektedir¹⁷.

Zorbalık arkadaşın arkadaş istismarı olarak nitelendirilmekte; çocuk istismarı, aile içi şiddet gibi istismar tipleriyle ortak özelliklerinin bulunduğu belirtilmektedir. Bu kapsamda doğrudan ve dolaylı olarak akran zorbalığının olabileceği ifade edilmektedir. Doğrudan sözel zorbalığa örnek olarak lakap takma, alay etme, kızdırma; dolaylı sözel zorbalığa örnek olarak dedikodu çıkarma verilmektedir. Yine doğrudan fiziksel zorbalığa örnek olarak itme, vurma, eşyalarını alma veya zarar verme; dolaylı fiziksel zorbalığa kendi amacına ulaşmak için bir arkadaşını başkalarına sataşmak üzere kışkırtmak verilmektedir. Fiziksel ve sözel olmayan doğrudan zorbalığa örnek olarak müstehcen hareketler yapmak, tehdit etmek; dolaylı zorbalığa ise gruptan birilerini dışlamak, arkadaşlıkları kontrol etmek verilmektedir¹⁸. Bedensel olarak mağdura zorbalıkta bulunulmasında ceza sorumluluğunun belirlenmesi daha kolaydır; duygusal zorbalıkta ise ceza sorumluluğunun tespitinde güçlükler yaşanabilecektir¹⁹.

Zorbalık, okul çağındaki çocukların ve gençlerin refahı üzerinde ciddi bir etkiye sahip olan en büyük sosyal sorunlardan birini temsil etmektedir. Zorbalık birçok şekilde ortaya çıkmaktadır: Psikolojik, sözlü, sözsüz veya duygusal (jestler veya sosyal dışlama yoluyla gözdağı verme) ve siber zorbalık (iftira atmak veya rahatsızlık yaratmak için internetin, kısa mesajların veya e-postanın kullanılması). Ayrıca zorbalık davranışının farklı doğrudan ve dolaylı biçimleri de mevcuttur. Doğrudan zorbalık, fiziksel ve sözlü saldırıları veya saldırgan davranışları içerir: Tekmeleme, itme, isim takma; dolaylı zorbalık ise görmezden gelme veya dedikodu gibi genellikle üçüncü taraflara dayanan davranışları içerir. Dolaylı zorbalık, zararlı veya yıkıcı sosyal ilişkilerle saldırganlık gibi ilişkiler için de geçerlidir. Doğrudan zorbalık erkeklerde daha fazla temsil edilirken, dolaylı zorbalık kadınlarda daha fazla temsil edilmektedir²⁰.

Zorbalık davranışı türleri şunları içerir: Sözlü zorbalık davranışı (sataşma, bağırma, isim takma, kötüleme, aşağılama, tehdit, alay, ırksal, etnik ve dini yorumlar, cinselliğin eleştirilmesi), psikolojik zorbalık davranışı (tehditkâr bakışlar, yüzler, alay), sosyal zorbalık davranışı (söylenti ve yalan yayma, sosyal dışlama, aşağılama, gasp, şantaj, casusluk, dedikodu, önyargıda bulunma), fiziksel zorbalık davranışları (itme, kişisel eşyalara zarar verme veya çalma, vurma, tokat atma, tükürme, saldırma), cinsel zorbalık davranışları (müstehcen yorumlarda bulunma, dokunma, aşağılayıcı ve hoş olmayan materyaller sergileme, kısa süreli taciz) ve elektronik “siber zorbalık” davranışları (kötü niyetli e-postalar, kısa mesajlar gönderme)²¹.

¹⁷ DRACIC, s. 216.

¹⁸ ALİKAŞİFOĞLU, ERCAN, s. 20.

¹⁹ SOBKO, TOPCHII, BUGERA, IVANII, YAVORSKA, s. 228.

²⁰ DRACIC, s. 217.

²¹ DRACIC, s. 217.

Bir öğrenci, başka bir öğrenci ya da birkaç öğrenci tarafından aşağıda sayılan türde davranışlarına muhatap oluyorsa, o öğrencinin zorbalığa maruz kaldığı söylenebilecektir:

→Kötü ve incitici şeyler söylemek veya onunla dalga geçmek ya da ona kötü ve incitici isimler takmak,

→Onu tamamen görmezden gelmek veya arkadaş gruplarından dışlamak ya da bilerek bir şeylerin dışında bırakmak,

→Vurmak, tekmelemek, itmek, kakmak veya bir odaya kilitlemek,

→Hakkında yalanlar söylemek veya yanlış söylentiler yaymak veya kötü notlar göndermek ve diğer öğrencilerin ondan hoşlanmamasını sağlamaya çalışmak ve bunun gibi diğer incitici şeyler²².

Zorbalık genellikle gruplar halinde gerçekleştirildiği için mağdurlar kendilerini baskı altında hissederler ve zorba grubu mağdur sayısının üzerinde olduğu için mağdurun direnme ihtimali bulunmaz. Baskı altındaki zorbalık mağdurlarının pes etme ve direnmeme eğiliminde bulundukları ifade edilmektedir. Bu açıdan kurbanlar korku, hatta travma yaşarlar²³.

Sözel, psikolojik ve sosyal zorbalık davranışları sorunu çok daha hassas ve tespit edilmesi zorken, fiziksel istismar hızlı bir şekilde tespit edilebilir ve failleri-istismarcıları tanımlanabilir²⁴.

“Siber zorbalık”, e-posta, anlık mesajlar, kısa mesajlar, cep telefonları, çağrı cihazı, internet e-postası, internet sohbeti, çevrimiçi oyunlar ve web siteleri gibi ortamlar dahil ancak bunlarla sınırlı olmamak üzere herhangi bir elektronik iletişim yoluyla kullanılan bir zorbalık türüdür²⁵.

Son dönemlerde gazeteler, popüler basın ve araştırma camiasının yanı sıra eğitimciler ve ebeveynler, okul çocukları ve gençleri arasında nispeten yeni bir zorbalık türü olan ve genellikle siber zorbalık ya da elektronik zorbalık olarak adlandırılan zorbalığa büyük ilgi göstermektedir. Önceki bölümde de belirtildiği gibi, siber zorbalık genel olarak cep telefonu ya da internet gibi elektronik iletişim biçimleri aracılığıyla gerçekleştirilen zorbalık olarak tanımlanmaktadır. Medyada ve genellikle araştırmacılar ve siber zorbalık üzerine kitap yazanlar tarafından ortaya konulan genel resim, siber zorbalığın çok sık görüldüğü, zaman içinde dramatik bir şekilde arttığı ve bu yeni zorbalık biçiminin geleneksel zorbalıkta yer alan kurbanlara ve zorbalara ek olarak birçok yeni kurban ve zorba oluşturduğudur. Buna ek olarak, siber zorbalığın yetişkinler tarafından keşfedilmesinin ve karşı konulmasının çok zor olduğu, yetişkinlerde ve belki de öğrencilerde güçsüzlük hissi meydana getirdiği sıklıkla tartışılmaktadır. Buna karşılık medyada ve başka yerlerde siber zorbalıkla ilgili iddiaların

²² OLWEUS, s. 755-756.

²³ ASWANTI, UTOMO, SRIWIDODO, s. 248.

²⁴ DRACIC, s. 217.

²⁵ DRACIC, s. 217.

genellikle büyük ölçüde abartıldığını ve bu tür bazı iddiaların çok az bilimsel desteğe sahip olduğu ileri sürülmektedir²⁶.

III. ZORBALAR VE ZORBALIK MAĞDURLARININ ARASINDAKİ PSİKOLOJİK VE DAVRANIŞSAL FARKLILIKLAR

Araştırmacılar, zorbaların ve zorba-kurbanların çeşitli psikolojik ve davranışsal boyutlarda birbirlerinden nasıl farklılaştıklarını incelemeye başlamışlardır. Örneğin, bazı araştırmacılar zorba kurbanların zorbalara kıyasla daha yüksek düzeyde kaygı gösterdiğini tespit etmiştir. Buna ek olarak, zorba kurbanların zorbalara kıyasla daha düşük düzeyde özdenetim ve daha sık öfke gösterisi sergiledikleri bulunmuştur. Benzer şekilde, zorbalık mağdurlarının zorbalara kıyasla daha fazla hiperaktivite gösterdiği ve duygularını düzenleme becerilerinin daha zayıf olduğu değerlendirilmektedir. Ayrıca zorbalık mağdurları arasında zorbalara kıyasla daha düşük benlik saygısı olduğu ifade edilmiştir. Bu çalışmalardaki net psikolojik ve davranışsal bulgular, zorbalık mağdurlarının depresyon, öfke, anksiyete ve dürtüsellliğe eğilimli, duygusal ve davranışsal olarak karmaşık bir grup olduğunu göstermektedir²⁷.

Gerçekten de akademisyenler, zorbalık mağdurlarının zorbalara kıyasla daha fazla antisosyal eylemde bulunma eğiliminde olduğunu göstermiştir. Örneğin, zorbalık mağdurlarının zorbalara kıyasla daha fazla yasadışı veya sorunlu eylemde (örneğin silah taşıma, alkol kullanma, yasadışı uyuşturucu kullanma, kavga etme, ebeveynlere yalan söyleme, sokağa çıkma yasağını aşma) bulundukları görülmüştür. Dahası, zorba mağdurlarının zorbalara kıyasla daha yüksek düzeyde duygusuzluk (yani antisosyal eylemlerde bulunurken daha düşük düzeyde pişmanlık) sergiledikleri bulunmuştur. Buna ek olarak, zorba kurbanlar, benzer antisosyal tutumları paylaşan ve suç teşkil eden davranışlarda bulunan sapkın akranlarıyla bir arada bulunmaya daha meyilli oldukları belirtilmektedir. Öğretmenlerin gözlemleri, zorbalık mağdurlarının diğer öğrencilerle paylaşımda bulunmak veya akranlarına yardım etmek gibi sosyal davranışlarda bulunma olasılıklarının zorbalara göre daha düşük olduğunu göstermektedir. Özetle, zorbalık mağdurları sosyal beceriler ve empati konularında zorbalara kıyasla daha büyük bozukluklar sergilemektedir. İstenmeyen sosyal davranışlara olan eğilimleri göz önüne alındığında, zorbaların daha az arkadaşlık seçeneğine sahip olmaları ve başkalarıyla ilişki kurmakta benzer zorluklar gösteren akranlarıyla ittifaklar kurmaları muhtemeldir²⁸.

Zorbalığa maruz kalıp aynı zamanda zorbalık yapan bireylerin, zorbalık yapmayan mağdurlardan daha depresif ve endişeli olduğu ifade edilmektedir. Bu kişiler okula karşı olumsuz tutum içindedirler ve çevresini rahatsız etme, kopya çekme gibi davranışlara daha meyillidirler. Zorbalık mağduru olup aynı zamanda zorbalık yapan kişilerin misilleme davranışlarını destekleyen tutumlarının

²⁶ OLWEUS, s. 765.

²⁷ RAGATZ, ANDERSON, FREMOUW, SCHWARTZ, s. 145-146.

²⁸ RAGATZ, ANDERSON, FREMOUW, SCHWARTZ, s. 146.

bulunduğu, kavga, uyuşturucu kullanımı, yalan söyleme gibi davranışları pekiştirecek kişilerle arkadaşlık kurma ihtimallerinin yüksek olduğu da ifade edilmektedir²⁹.

Araştırmalar, zorbaların kurbanlara veya zorbalığa maruz kalmayanlara kıyasla saldırganlığı daha fazla kabul eden tutumlar sergileyebildiğini ortaya koymuştur. Her zorbalık fiili suç teşkil etmese de sapkınlığın genelleştirilmesi hipotezi, bir bireyin bir tür antisosyal davranışta bulunması halinde (örneğin zorbalık), diğer antisosyal eylemlerde bulunma olasılığının daha yüksek olduğunu belirtmektedir; örneğin uyuşturucu kullanımı, kumar ve soygun gibi. Aslında, bazı araştırmacılar zorba kurbanların uyuşturucu kullanma ve okula silah taşıma gibi suç eylemlerinde bulunma olasılıklarının zorbalara göre daha yüksek olduğunu bulmuştur. Diğer çalışmalar hem zorbaların hem de zorbalık mağdurlarının düşük okul performansı, alkol kullanımı ve diğer uyuşturucu kullanımı gibi yasadışı veya sorunlu davranışlarda bulunma riskinin arttığını göstermiştir; çevrimiçi zorbaların suç davranışlarında ve madde kullanımında da artışlar gösterdiğini bulmuştur. Dolayısıyla, zorbaların, farklı suç düşünme kalıplarını anlamak, zorbalık ve diğer antisosyal eylemleri hedef alan önleme ve müdahale programlarını bilgilendirmeye hizmet edebilir³⁰. Özellikle, ilkokul ve ortaokul çağındaki zorbaların olaya karışmayan akranlarına kıyasla proaktif ve reaktif saldırganlık kullandıkları tespit edilmiştir. Yani, proaktif saldırganlık araçsal, önceden planlanmış ve duygusuz olarak tanımlanırken, reaktif saldırganlık dürtüsel, düşüncesiz ve provokasyona yanıt olarak gerçekleştirilir³¹.

IV. ZORBALARIN VE MAĞDURLARIN BİREYSEL ÖZELLİKLERİ VE ÇEVRESEL FAKTÖRLER

Araştırmalar, zorba ya da kurban olarak bu tür sorunlara belli bir düzende dahil olmanın sadece zararsız ve geçici bir okul sorunu olmadığını göstermektedir. Aksine, bu tür bir katılımın her iki grup için de ciddi uzun vadeli sonuçlara ve uyum sorunlarına yol açmasının muhtemel olduğunu belgelemektedirler. Ancak bunlar farklı niteliktedir. Mağdurlar için depresyon ve diğer içselleştirme sorunları şeklinde karşımıza çıkmaktayken; zorbalar için suç/antisosyal davranış ve diğer dışsallaştırma sorunları olarak belirebilmektedir Akranları tarafından zorbalığa maruz kalmak, maruz kalan çocuk veya gencin temel haklarının ciddi bir şekilde ihlal edilmesi anlamına da gelmektedir³².

Bu sorunlar, eşler ve aileler için önemli kişisel acı ve zorluklara yol açmanın yanı sıra, toplum için de büyük maliyetler doğurmaktadır. Hem eski zorbaların hem de mağdurların toplumun sağlık ve sosyal destek sistemlerinin “aşırı tüketicileri” olduğu belgelenmiştir. Uzun hastalık izinleri, işsizlik ve erken emeklilik nedeniyle, bu grupların vergilendirilmesinden elde edilen gelirler de büyük ölçüde azalma eğiliminde olacaktır. Tüm bu olası sonuçlar, sadece müdahalelerin arkasındaki ana motivasyon

²⁹ RAGATZ, ANDERSON, FREMOUW, SCHWARTZ, s. 146.

³⁰ RAGATZ, ANDERSON, FREMOUW, SCHWARTZ, s. 147.

³¹ RAGATZ, ANDERSON, FREMOUW, SCHWARTZ, s. 147-148.

³² OLWEUS, s. 770

olan mağdurların iyiliği için değil, aynı zamanda zorbaların iyiliği için de bu sorunlarla mücadele etmenin ve bunları önlemenin gerekliliğinin ve değerinin altını çizmektedir³³.

A. ZORBALIK MAĞDURLARININ BİREYSEL ÖZELLİKLERİ

Bir çocuğun zorbalık yaptığı ya da zorbalığa uğradığını gösterecek somut bir kriter bulunmamakla birlikte özellikle zorbalığa maruz kalan çocuklar açısından şu kriterlerin varlığı tespit kolaylığı sağlamaktadır.

- 1-Çocuğun eşyaları kaybolmuş ve zarar görmüş olarak eve dönmesi,
- 2-Çocuğun bedeninde açıklanamayan yara, çürük vb. bulunması,
- 3-Çocuğun arkadaşlık ilişkilerinde sorun yaşaması,
- 4-Çocuğun okula gitmekten korkması,
- 5-Çocuğun okul sorumluluklarını yerine getirmekte güçlük çekmesi, akademik başarısının düşük olması,
- 6-Çocuğun psikolojik sorunlarından kaynaklı rahatsızlıklarının bulunması,
- 7-Çocukta gece korkuları ya da uyku bozuklukları olması,
- 8-Çocuğun genel olarak üzgün olması, depresif görüntü sergilemesi, intihar düşüncesi olması,
- 9-Çocuğun özgüven eksikliği olması ve gergin görünmesi,
- 10-Çocuğun sessiz, duyarlı olması; pasif bulunması³⁴.

Zorbalık mağdurları genellikle düşük öz saygı düzeyine sahip, görünüşte utangaç ve içine kapanık, genellikle kekemelik gibi konuşma bozukluğu olan, zihinsel veya fiziksel engelli veya bazı marjinal veya etnik gruplara, başka ırk veya cinsel yönelime mensup, fiziksel olarak daha zayıf hisseden ve mağdur olmayanlara göre daha az arkadaşı olan kişilerdir. Gey, lezbiyen veya biseksüel ergenler, heteroseksüel akranlarına kıyasla daha sık zorbalık mağduru olmaktadır. Ayrıca, aşırı kilolu veya obez ergenler, özellikle 20 yaşından küçük kızlar olmak üzere, normal kilolu gençlere göre daha fazla istismar ve tacize uğramaktadır³⁵.

Avustralya'da yapılan bir araştırma, ergenlerin yarısında görülen mağduriyetin, ergenlik çağıının sonlarında daha kötü fiziksel sağlığın habercisi olduğunu ve önemli psikososyal sonuçlar doğurduğunu göstermektedir. Araştırmalar ayrıca, lisede zorbalık mağduru olarak tanımlanan erkek çocukların, zorbalığa maruz kalmayan akranlarına kıyasla 24 yaşına geldiklerinde en az bir suçtan dört kat daha fazla hüküm giydiklerini göstermektedir. Buna ek olarak, zorbalık mağdurları her zamankine kıyasla

³³ OLWEUS, s. 771

³⁴ ALİKAŞİFOĞLU, s. 33.

³⁵ DRACIC, s. 217.

tutum ve davranışlarını değiştirmekte, şiddeti bildirmek için kaygılanmakta, korkmakta ve incinmektedirler³⁶. Yine zorbalığa maruz kalan çocukların hiç zorbalığa maruz kalmayanlara göre tepkisel saldırganlık özelliği de göstermektedir³⁷.

Zorbalığa uğrayan çocuklar endişeli, duyarlı, kendini kanıtlama güçlüğü yaşayan, özsayıgıları eksik kalmış ve endişeli nitelik taşımaktadırlar. Bu çocuklar dışlanmakta, yalnızlık hissetmektedirler. İhmal edilen, istismara maruz kalan ya da engeli bulunan çocukların zorbalığa uğrama riskleri de yüksektir³⁸.

Zorbalık, temel insani değerleri etkiler ve öğrencilerin hayatın her alanında büyük başarılar elde etmesini engeller. Okul çağındaki çocuklar ve gençler, baskı ve istismarın yarattığı aşağılanmadan muaf tutulmayı öğrenmelidir. Ancak zorbalığın okul ortamında doğrudan ya da dolaylı olarak sınıfta ve okulda zararlı bir atmosfer yaratarak geniş kapsamlı etkileri vardır³⁹.

Bu nedenle, akranlarından çok daha fazla zorbalığa maruz kalan çocuklar depresyon, yalnızlık ve anksiyeteye maruz kalmakta, daha düşük özsayıgıya sahip olmakta, daha fazla migren baş ağrısı çekmekte ve intihar fikirleri taşımakta ve zorbalıktan kaynaklanan stres okul görevlerini ve öğrenmeyi engelleyerek okula gitmekten korkmalarına neden olabilmektedir. İstismara uğrayan akranların deneyimleri, okulda daha kötü başarı gösterdiklerini ve okulda daha az popüler olduklarını göstermektedir⁴⁰.

B. ZORBALIK FAİLİ OLARAK ÇOCUKLAR

Zorbalık uygulayanlar ya da istismarcılar çoğunlukla kendilerine güvenmeyen ve özgüveni olmayan kişilerdir ve mutlaka toplumun onayına ihtiyaç duyarlar ve sorunlar üzerinde kontrol sahibi olmaya çalışırlar ve silah taşımak ve kavga etmek gibi şiddet içeren davranışlara daha fazla dahil olurlar. Ayrıca, zorbalık failleri, yüksek riskli durumlarda diğer akranlarında itaat veya korku yaratmak için silah taşımaya ve göstermeye daha meyillidir. Zorbalık failleri veya istismarcılar genellikle hiperaktif, davranış kontrolü zayıf, sorunları çözmede konsantrasyon eksikliği olan, sosyal sorunları çözmede zayıf, iletişim becerilerine sahip, başka bir kişiyi incittikleri için pişmanlık duymayan ve davranışlarının sorumluluğunu kabul etmeyi reddeden ve genellikle kendileri de istismar mağduru olan, bu nedenle zorbalık davranışını başkaları için bir model olarak kabul eden kişilerdir. Öte yandan, okul çağındaki çocuklarda ve ergenlerde sinirlilik ve kaygının şiddetle bağlantısı zayıftır. Düşük IQ ve zayıf okul başarısı, zorbalık da dahil olmak üzere şiddet içeren davranışlarla kalıcı olarak bağlantılıdır⁴¹.

³⁶ DRACIC, s. 217.

³⁷ RAGATZ, ANDERSON, FREMOUW, SCHWARTZ, s. 148.

³⁸ ALİKAŞİFOĞLU, ERCAN, s. 32.

³⁹ DRACIC, s. 218.

⁴⁰ DRACIC, s. 218.

⁴¹ DRACIC, s. 217-218.

Bir çocuk yaşı itibariyle duygusal ve zihinsel dengeye sahip değildir, bu da intikam arzusuna neden olan davranışları kontrol etme becerisinin eksikliği ile birleştiğinde zorbalık vakalarının nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocuklar tarafından zorbalığa neden olan birçok faktör vardır:

1) İçsel faktör, düşük empati, tolerans, taşan duyguları kontrol edememe, duyguları kontrol edememe gibi kendi içlerinden gelen duyguları daha fazla kullanır, böylece kolayca kıskırtılırlar. Bu faktör, düzeltilmediği takdirde çocukların zorbalık yapmasına neden olabilir. Bu içsel faktör birkaç alt faktörden kaynaklanır:

a) Birincisi, ilgi ve şefkat eksikliği, aile uyumunun olmaması ve ebeveynlerin çocukları denetlememesi gibi ailevi faktörlerin çocuğun öz gelişimine etkisi.

b) İkincisi, kişisel sorunlar, bu zorbalığı tetikleyebilir, örneğin yaşadığı durumu/sıkıntıyı kabullenemeyen bir çocuk, masum olsa bile başkalarına zarar verici fiillerde bulunabilir, çünkü çocuk aynı zamanda daha iyi hissetmeyi veya başkalarının da onun hissettiklerini hissetmesini umar.

2) Çevrenin ve akranların etkisi gibi dış faktörler, bu nedenle çocukların denetime ve rehberliğe ihtiyaç duydukları göz önüne alındığında okulların, ebeveynlerin ve hükümetin denetimine daha sıkı bir şekilde ihtiyaç duyulmaktadır. Zorbalık durumu da en çok çocuk büyüdüğünde ortaya çıkar. Okuldaki akranlardan gelen dış etkiler en etkili olanlardır çünkü ergenler en fazla zamanı akranlarıyla geçirmektedir⁴².

Zorbalığın sadece mağdur için değil, fail için de oldukça endişe verici bir psikolojik etkisi vardır. Zorbalık faillerinin psikolojik etkisi şudur: Fail çocuklar, duygu ve arzularını ön planda tuttukları için, sonuçları ve gelecekteki etkileri hakkında düşünmeden dürtüsel davranışlarda bulunmaya alışır. Fail olan çocukların empati duyguları giderek körelir, saldırgan davranışları artar, antisosyal davranışları şiddetlenir ve olumsuz etiketlere sahip olurlar. Zorba olan çocuklar veya ergenler genellikle hiperaktif, saldırgan, yıkıcı, diğer çocuklara veya ergenlere hükmetmeyi seven, huysuz, sinirli ve hayal kırıklığına karşı düşük toleransı olan özelliklere sahiptir. Genellikle tekrar tekrar yapılan zorbalık, failin eylemlerinin sıradan olduğunu hissetmesine neden olacaktır. Fail bile yaptığının kurbanı için tehlikeli olduğunu anlamayabilir. Zorbalığın failleri üzerinde de başka bir etkisi vardır, çünkü failler zorba rollerine hapsolurlar, sağlıklı ilişkiler geliştiremezler, olaylara başka bir perspektiften bakma becerileri azalır, empati kuramazlar ve kendilerini güçlü görürler ve davranışları tam tersi olmasına rağmen beğenilir⁴³.

İsveç'te yapılan bir araştırmaya göre okul zorbalarının yaklaşık %55'inin 16-24 yaş arası dönemde en az bir mahkumiyeti (mahkumiyetle sonuçlanan herhangi bir suç) ve %36'sının üç veya daha fazla mahkumiyeti varken, başkalarına zorbalık yapmamış öğrencilerin sadece %9,8'inin bu kadar çok

⁴² ASWANTI, UTOMO, SRIWIDODO, s. 251.

⁴³ OLWEUS, s. 769.

mahkumiyeti bulunmaktadır. Bu kapsamda genel olarak okul zorbalığının “daha sonraki suçlar için güçlü ve spesifik bir risk faktörü” olduğu sonucuna varılmıştır⁴⁴.

Otuz beş ülkenin katıldığı bir araştırmada ergenlerin yüzde otuz beşinin son birkaç ay içinde en az bir defa okulda arkadaşlarına zorbalık yaptıkları; yüzde otuz dördünün ise zorbalığa maruz kaldıkları belirlenmiştir. Türkiye’de yapılan bir araştırmada ise İstanbul’da lise öğrencilerinin yüzde 9,2’sinin arkadaşlarına zorbalık yaptıklarını, yüzde 22’sinin ise zorbalığa maruz kaldıklarını belirttikleri tespiti yapılmıştır⁴⁵.

C. ZORBALIK DAVRANIŞINI ETKİLEYEN ÇEVRESEL FAKTÖRLER

Çeşitli sosyal faktörler ergenlik döneminde saldırgan davranışların gelişimini etkilemektedir. Genel olarak, ebeveyn bakımı, gözetimi, kontrolü ve sevgisinin eksikliği, katı disiplin önlemlerinin ve fiziksel cezaların uygulanması, aile bütünlüğünün olmaması (işlevsiz aile), babanın saldırgan geçmişi, bekar ebeveynler ve ailenin düşük ekonomik durumu gibi aile özellikleri, gençler arasında veya okul çocukları ve gençlerde şiddetin artmasında önemli faktörler olarak kabul edilmektedir⁴⁶.

VI. DÜNYA SAĞLIK ÖRGÜTÜNÜN ZORBALIĞININ ÖNLENMESİNE YÖNELİK YAKLAŞIMI

Dünya Sağlık Örgütü’ne göre: gençlik şiddetinin önlenmesi, gençlik şiddeti oranları ile ekonomik eşitsizlikler arasındaki güçlü ilişkiyi kabul eden kapsamlı bir yaklaşım gerektirir. Toplumların en yoksul kesimleri, zenginler ve yoksullar arasında önemli servet farklarının olduğu bölgeler, sürekli olarak en yüksek gençlik şiddeti oranlarını sergilemektedir. Ekonomik eşitsizlikler dezavantajlı gençler arasında hayal kırıklığı ve umutsuzluğu artırarak şiddetin yaygın bir çıkış noktası haline geldiği bir ortama yol açmaktadır. Sürdürülebilir önleme kazanımları elde etmek için gelir eşitsizliğini ele almak, ekonomik hareketliliği artırmak ve eğitime, sosyal korumaya ve istihdam fırsatlarına erişimi geliştirmek önemlidir⁴⁷.

Dünya Sağlık Örgütü’ne göre akran zorbalığını önleme programları şunları içermelidir:

Çocukların ve ergenlerin öfkeyi yönetmelerine, çatışmaları çözmelerine ve sorunları çözmek için gerekli sosyal becerileri geliştirmelerine yardımcı olmak üzere tasarlanmış yaşam becerileri ve sosyal gelişim programları oluşturmak;

Eğitim kurumlarında şiddetin önlenmesine yönelik yaklaşımları belirlemek;

Ebeveynleri destekleyen ve olumlu ebeveynlik becerileri öğreten programlar geliştirmek;

⁴⁴ OLWEUS, s. 769.

⁴⁵ ALİKAŞİFOĞLU, ERCAN, s. 20.

⁴⁶ DRACIC, s. 218.

⁴⁷ <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/youth-violence>, E.T. 20.02.2025.

Çocuklara erken yaşta akademik ve sosyal beceriler kazandıran okul öncesi programlar oluşturmak;

Şiddete karışma riski yüksek olan gençlere yönelik iyileştirmeye yönelik yaklaşımlar belirlemek;

Alkole erişimin azaltılması;

Zararlı uyuşturucu kullanımını azaltmaya yönelik müdahalelerin yapılması;

Ateşli silah ruhsatlandırmasının kısıtlanması;

Toplum ve sorun odaklı polislik kurumunun geliştirilmesi;

Yoğunlaşmış yoksulluğu azaltmaya ve kentsel çevreleri iyileştirmeye yönelik müdahalelere ilişkin politikaların belirlenmesi⁴⁸.

VII. ZORBALIK VE CEZA HUKUKU İLİŞKİSİ

Çalışmamızda esas olarak akran zorbalığı kapsamında 18 yaşından küçük ve çocuk olarak değerlendirilecek kişilere yönelik ceza sorumluluğunun esas alınacağı yukarıda ifade edilmişti. Bu açıdan burada akran zorbalığı kapsamında çocukların ceza sorumluluğunun tespiti ile akran zorbalığı bünyesinde TCK hükümleri çerçevesinde oluşması muhtemel suç tipleri ele alınacaktır.

A. ÇOCUKLARIN CEZA SORUMLULUĞU

Modern çağda çocukluk döneminin yetişkinlerden farklı değerlendirilmesi yönünde bakış açısı hâkim olmuştur. Bu açıdan ceza tehdidinin çocukların suç işlemesinin önüne geçmediği; çocukların işlediği bazı suçlarda imkanlar dahilinde adli kovuşturma yoluna gitmeden çözüm yollarının uygulanması gerektiği ifade edilmektedir. Böylece çocukların sorumluluklarının olduğunun kabulü ile birlikte uygulanacak hükümler açısından yaş grupları belirlenmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır⁴⁹. Bu bakış açısında yaşı küçük kişinin doğruyu yanlıştan, iyiyi kötünden, haklıyı haksızdan ayırt etme yeteneğinin fiziki gelişimi ile de bağlantılı olduğu düşüncesi etkili olmuştur⁵⁰. Adalet sisteminin de çocuğun ihtiyaç ve menfaatleri dikkate alınarak sistematize edilmesi gerektiği belirtilmektedir⁵¹.

Birleşmiş Milletler Çocuk Adalet Sisteminin Uygulanması Hakkında Asgari Standart Kurallar (Pekin Kuralları)'ın 2.2 (a) maddesinde: “Çocuk, mevcut hukuk sistemi içinde işleyebileceği bir suçtan dolayı kendisine büyük insanlardan farklı davranılması gereken kişi” olarak tanımlanmıştır. Yine aynı kuralların 4. maddesinde: “Cezai sorumluluğun alt sınırını belirleyen sistemler açısından, bu sınır

⁴⁸ <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/youth-violence>, E.T. 20.02.2025.

⁴⁹ AKBULUT, s. 696.

⁵⁰ KOCA, ÜZÜLMEZ, s. 320

⁵¹ SAVAŞCI TEMİZ, s. 246.

çocuğun duygusal, zihinsel ve entelektüel açılarından olgunluğa eriştiği yaşın altında tutulmamalıdır” denilmektedir⁵².

5237 sayılı TCK’da da bu anlayışa paralel olarak bir yaklaşım söz konusudur. TCK m.31’de çocukların ceza sorumluluğu için üç grup belirlenmiştir:

→0-12 yaş grubunda yer alan çocuklar için kanun koyucu ceza sorumluluğu öngörmemiş, çocuklara özgü güvenlik tedbirinin uygulanabileceği belirtilmiştir.

→12-15 yaş grubundaki çocuklar açısından gerçekleştirdiği fiilin neticelerini ve anlamını kavrayıp kavramadığı; davranışlarını yönlendirme kabiliyetinin gelişip gelişmediği dikkate alınacaktır. Burada bu değerlendirmeler olumlu sonuçlanırsa ceza sorumluluğundan bahsedilebilecek, aksi durumda çocuk cezalandırılmayacaktır. Ancak ceza verilmesi durumunda cezasında indirim yapılacak; ceza verilememesi durumunda ise çocuklara özgü güvenlik tedbiri zorunlu olarak uygulanacaktır

→15-18 yaş grubundaki çocuklar için kanun koyucu ceza sorumluluklarının bulunduğunu, ancak verilecek cezada indirim yapılması gerektiğini öngörmüştür⁵³.

Yargıtay ceza uygulaması açısından yaşın nüfus kayıtları dikkate alınarak hesaplanması gerektiğini; belirli bir yaşın doldurulmuş olarak değerlendirilebilmesi için ay, gün ve saat hesabıyla o yaşı tam olarak yaşamanın zorunlu olduğunu vurgulamıştır. Bu açıdan yargılama konusu olayda 20.09.1998 doğumlu çocuğun 20.09.2010 tarihinde 12 yaşında olduğu, ancak 12 yaşını doldurmadığı için ceza sorumluluğunun bulunmadığını vurgulamıştır⁵⁴.

Burada ifade edilmelidir ki hangi yaş grubunda bulunursa bulunsun suç niteliği taşıyan hareketi gerçekleştiren çocuğun hareketi suç olma özelliğini devam ettirecektir. Burada kanun koyucu sadece ceza sorumluluğu açısından belirleme yaptığı için cezalandırılmamaları, suçun oluşmadığı anlamına gelmeyecektir.

Yetişkinlerden farklı olarak çocukların cezalandırılmasında/cezalandırılmamasında tespit edilen esasların temel nedeni gelişiminin tamamlanmamış olması dolayısıyla oluşan dengesiz yapısı olarak belirtilmiştir⁵⁵.

Çocuk Koruma Kanunu kapsamında çocuk suçluluğuna ilişkin özel bir yaklaşım sergilemektedir. Bu açıdan suç işleyen çocuk şüpheli veya sanık olarak adlandırılmamakta suça sürüklenen çocuk kavramı kullanılmaktadır. Burada ifade edilebilir ki zorbalığa maruz kalan çocuklar da Çocuk Koruma Kanunu kapsamında korumaya ihtiyacı olan çocuk olarak değerlendirilebilecektir.

⁵² Birleşmiş Milletler Çocuk Adalet Sisteminin Uygulanması Hakkında Asgari Standart Kurallar için bkz. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://cocukhaklari.barobirlik.org.tr/dokuman/mevzuat_uakararlar/cocukadaletsistemininuygulanmasi.pdf, E.T. 23.02.2025.

⁵³ Yaş küçüklerine ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. HAKERİ, s. 361 vd.; AKBULUT, s.696 vd.

⁵⁴ Y. 14. CD, T. 30.04.2014, E. 2012/7430, K.2014/5878. https://karararama.yargitay.gov.tr/, E.T. 23.02.2025.

⁵⁵ SAVAŞÇI TEMİZ, s.246.

B. ZORBALIK FİİLLERİNİN TCK'DA YER ALAN SUÇLAR KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Yukarıda detaylı olarak ele aldığımız üzere zorbalık niteliği taşıyan hareketlerin sürekli ve sistemli olması, kasıtlı olması, yıldırma ve zarar vermeye yönelik olması, güç eşitsizliğine dayalı olarak gerçekleştirilmesi zorbalık kavramını karakterize edici özellikler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu özellikleri taşımayan hareketler zorbalık olarak nitelendirilemeyeceği için bağımsız nitelikteki hareketlerin çalışmamızın konusu olmadığını ifade etmemiz gerekmektedir. Tek seferliğine gerçekleştirilen, kasıtlı olmayan hareketler kapsam dışında bırakılmıştır. Ancak burada ifade edilmelidir ki akran zorbalığı kapsamında her defasında bir başka suç da gerçekleştirilebilecektir. Bu durumda her bir suç bağımsız olarak cezalandırılacak, fiil yine akran zorbalığı olarak değerlendirilebilecektir.

Hareketlerin sürekli ve sistematik olarak gerçekleştirilmesi TCK anlamında ilk önce eziyet suçunu gündeme getirmektedir. Ancak eziyet suçu tüm sistematik nitelikteki zorbalık kavramlarını karşılayabilecek durumda olmadığı için diğer suçlar açısından da zincirleme suç hükümlerinin uygulanması mümkün olabilecektir. Bu kısımda ilgili suç tipleri ele alınacaktır.

1. Eziyet Suçu

Anayasa'nın 17. maddesinde eziyet açıkça ifade edilerek "...kimseye eziyet yapılamaz" denilmektedir.

TCK m.96'da: *"Bir kimsenin eziyet çekmesine yol açacak davranışları gerçekleştiren kişi hakkında iki yıldan beş yıla kadar hapis cezasına hükmolunur"*. Eziyet fiillerinin çocuğa karşı gerçekleştirilmesi durumunda ise failin üç yıldan sekiz yıla kadar hapis cezasına mahkûm edileceği düzenlenmiştir.

Kanun eziyet çekilmesinden bahsetmiş olsa da bunun ne anlama geldiğini madde metninde açıklamamıştır. Bu açıdan serbest hareketli bir suç olarak nitelendirilmektedir⁵⁶. Ancak madde gerekçesinde insan onuruyla bağdaşmayan kişinin bedenlen ya da ruhen acı çekmesine, aşağılanmasına yol açacak hareketler eziyet olarak tanımlanmıştır. Gerekçede konu daha da detaylandırılarak aslında akran zorbalığının tanımında da yer alan sistematiklik özelliğine vurgu yapıldığı görülmektedir. Böylece sistematik olmak kaydıyla kasten yaralama, hakaret, tehdit, cinsel taciz gibi suçların mağdura karşı işlenmesi durumunda akran zorbalığı teşkil eden hareket eziyet suçunu da oluşturmuş olacaktır.

Eziyet suç herkes tarafından işlenebileceği gibi konumuz sınırları kapsamında çocuklar tarafından da işlenebilecektir. Yukarıda izah ettiğimiz üzere yaş grubuna göre ayrı ayrı değerlendirme yapılarak güvenlik tedbirinin ya da ceza sorumluluğunun tayini yoluna gidilecektir. Yargıtay da

⁵⁶ KOCA, ÜZÜLMEZ, Ceza Özel, s. 353. Yargıtay konuya ilişkin şu şekilde bir değerlendirme yapmıştır: *"Eziyet serbest hareketli bir suçtur. Mağdurun gerek bedensel gerek ise ruhsal yönden acı çekmesine neden olacak, mağdurda utanma, korku, acizlik ve değersizlik duygusu uyandırıp onurunu zedeleyecek hareketler eziyet kapsamındadır"*. Y. 8.CD, T. 29.11.2023, E. 2001/6200, K. 2023/9264. <https://karararama.yargitay.gov.tr/>, E.T. 23.02.2025.

mobbinge ilişkin vermiş olduğu bir kararında kişinin değersizleştirilmesi, yıldırılmasına yönelik sistematik olarak gerçekleştirilen hareketlerin eziyet suçunu oluşturacağını ifade etmiştir⁵⁷.

Mağdurun bedensel ya da ruhsal yönden acı çekmesi aslında TCK m. 86 çerçevesinde yaralama suçu ile örtüşmektedir. Kişinin aşağılanması ise onur ve şerefine yönelik davranışları ifade etmektedir⁵⁸.

Failin yaşının küçük olması ceza miktarına fail lehine olumlu etki sağlarken; mağdurun da yaşının küçük olması failin cezasının arttırılması için nitelikli hal olarak öngörülmüştür.

Doktrinde eziyet suçunun sistematik olma özelliği göz önünde bulundurularak kesintisiz suç niteliği taşıdığı ifade edilmektedir⁵⁹. Ancak kanaatimizce akran zorbalığı niteliği taşıyan fiillerin sistematikliği kesintisiz suç olmasından kaynaklı değil, zincirleme suç özelliği taşıması dolayısıyladır. Örneğin bir ortaokul öğrencisinin sınıf arkadaşına yönelik her okul günü aşağılayıcı sözler söylemesi ya da ensesine tokat vurması durumunda kesintisiz suçtan değil zincirleme suçtan bahsetmek gerekecektir. Ancak eziyet suçu bu zincirleme suç özelliğini bünyesinde barındırdığı için fail hakkında zincirleme suç hükümleri uygulanmayarak sadece eziyet suçundan hüküm kurulacaktır. Nitekim aynı yazarlar konuya ilişkin eziyet suçunun süreklilik unsurunun yaralama suçundan ayırt edici özelliği olduğunu, kişinin her gün bir parmağının kırılması durumunda tek bir suç oluşacağı için adaletsiz bir durum oluşacağını; fiillerin kasten yaralama olarak değerlendirilmesi durumunda zincirleme suç hükümleri uygulanamayacağı için failin daha fazla cezalandırılabileceğini söyleyerek eziyet suçunun zincirleme suç içeriğinin bulunduğunu ifade etmişlerdir⁶⁰.

Yargıtay eziyet suçunun oluşumu için süreklilik unsurunun yanı sıra hareketlerin asgari bir ağırlık sınırına da ulaşmasını aramaktadır. Konuya ilişkin bir kararında Yargıtay hem sistematik olma özelliğine ilişkin hem de hareketlerin belli bir ağırlığa ulaşmasına ilişkin şu değerlendirmeyi yapmıştır⁶¹:
“Sistematik olmaktan kastedilen, mağdura karşı yapılan birden fazla saldırının, genel bir tutum çerçevesinde gerçekleştirilen davranışların bir parçası olması ya da önceden kararlaştırılmış, organize ve düzenli bir seyir izlemesidir. Sistematik olma hali, hareketlerin eziyet suçunu oluşturup oluşturmadığını tespiti yarayan kriterlerden biridir. Hareketlerin sistematik biçimde uygulanması, mağdura yönelik davranışların belli bir süreç içinde düzenli ve bir bütünlük arz eder biçimde yapılmasını gerektirir. Bu sebeple mağdura yönelik hareketler, fail tarafından bilerek ve istenerek belirli bir süreçte genel bir tutum çerçevesinde bir bütünün parçası olarak veya belirli bir plan dahilinde işlenirlerse eziyet suçu oluşur. Burada çeşitli nitelikteki hareketler objektif olarak belirli bir şiddeti içermekte, asgari düzeyde bir ağırlığa ulaşmaktadır.

⁵⁷ Y. 8.CD, T. 01.03.2018, E.2018/203, K. 2018/2245. <https://karararama.yargitay.gov.tr/>, E.T. 23.02.2025.

⁵⁸ ÖZBEK, DOĞAN, BACAŞIZ, s. 287-288.

⁵⁹ ÖZBEK, DOĞAN, BACAŞIZ, s. 299.

⁶⁰ ÖZBEK, DOĞAN, BACAŞIZ, s. 301-302.

⁶¹ Y. 8.CD, T. 16.01.2024, E. 2021/9606, K. 2024/394. <https://karararama.yargitay.gov.tr/>, E.T. 23.02.2025.

2. Çocukların Cinsel İstismarı

TCK m. 96 gerekçesinde cinsel tacizin sistematik özellik arz etmesi durumunda eziyet suçunun oluşacağı düzenlenmiş olsa da çocuklara yönelik cinsel istismar niteliğinde sistematik gerçekleştirilen eylemler artık TCK m. 103 kapsamında değerlendirilecektir. Akran zorbalığı kapsamında gerçekleştirilecek istismar niteliğindeki hareketler mağdurun rızasına bağlı olarak gerçekleştirilmediği için burada reşit olmayanla cinsel ilişki suçunun tartışılması mümkün olmayacaktır.

Cinsel istismar rızası haricinde fiziksel ya da psikolojik baskıyla çocuğun cinsel amaçlara yönelik olarak kullanılması olarak tanımlanmaktadır⁶². Burada failin veya mağdurun cinsiyeti suçun oluşumu açısından önem arz etmeyecektir⁶³. Akran zorbalığının birden fazla çocuk tarafından birlikte gerçekleştirilmesinin yaygın olduğu dikkate alındığında, birden fazla kişi tarafından birlikte cinsel istismar suçunun işlenmesinin nitelikli hal olarak düzenlendiğinin burada özellikle ifade edilmesi gerekmektedir. Fiilin mağdurun vücuduna organ veya sair cisim sokmak suretiyle gerçekleştirilmesi durumunda, verilecek ceza miktarı daha yüksek olacaktır.

Cinsel istismar suçunda mağdurun on iki yaşını doldurmamış olması cezayı arttıran bir hal olarak düzenlenmiştir. Failin on iki yaşını doldurmamış olması durumunda ise yukarıda detaylı olarak izah edildiği üzere ceza sorumluluğunu ortadan kaldıracaktır.

Zorba fail cinsel istismar faaliyetini sürekli şekilde gerçekleştiriyorsa bu durumda TCK m. 43/1 kapsamında zincirleme suç hükümleri uygulanacak ve cezada buna bağlı olarak dörtte birinden dörtte üçüne kadar arttırım yoluna gidilecektir.

3. Kişiyi Hürriyetinden Yoksun Kılma

Akran zorbalığı kapsamında zorba çocukların mağdurları belirli yerlere kapatmaları, belirli yerde kalmaya zorlamaları, belirli yerlere gitmekten menetmeleri şeklindeki davranışların ortaya çıkması ihtimal dahilindedir. Bu davranışın da zorbalık olarak değerlendirilebilmesi için sistematik bir nitelik taşıması gerekmektedir. Tek sefer gerçekleştirilen hürriyeti tahdit eylemleri bu suçu oluşturabilecekse de akran zorbalığı kapsamında ele alınamayacaktır. Sistematik şekilde gerçekleştirilmesi durumunda ise TCK m. 43/1 kapsamında zincirleme suç hükümlerinin uygulanması mümkündür. Esasen akran zorbalığındaki sistematiklik çoğunlukla zincirleme suçun doğumuna neden olacaktır. Örneğin sınıf arkadaşının okul çıkışında her gün harita odasına kapatan fail kişiyi hürriyetinden yoksun kılma suçunu işlemiş olacak; aynı zamanda hareketin tek suç işleme kastıyla aynı çocuğa karşı birden fazla kere gerçekleştirilmesi dolayısıyla cezası arttırılacaktır.

⁶² ÖZBEK, DOĞAN, BACAŞIZ, s. 299.

⁶³ KOCA, ÜZÜLMEZ, Ceza Özel, s. 406.

TCK m. 109/1’de kişinin hukuka aykırı olarak bir yere gitmek, bir yerde kalmak hürriyetinden yoksun bırakılması cezalandırılmıştır. Bu fiiller çocuğa karşı gerçekleştirilirse cezanın bir kat arttırılacağı düzenlenmiştir.

Bu suça ilişkin madde gerekçesinde kişilerin kendi irade ve istekleri doğrultusunda belirli yerlere gitme, kalma vb. şekilde hareket etme özgürlüklerinin korunduğu ifade edilmektedir. Doktrinde burada fiziksel hareket özgürlüğünün korunduğu belirtilmektedir⁶⁴.

4. Eğitim ve Öğretim Hakkının Engellenmesi

TCK m. 112’de düzenlenen “Eğitim ve Öğretim Hakkının Engellenmesi” suçu kapsamında “Cebir veya tehdit kullanılarak ya da hukuka aykırı başka bir davranışla; kişinin eğitim ve öğretim hakkını kullanmasına ve öğrencilerin toplu olarak oturdukları binalara veya bunların eklentilerine girilmesine veya orada kalınmasına, engel olunması” cezalandırılmıştır. Yargıtay bu suça ilişkin failin özel kastının bulunması gerektiğini ve failin mağdurun eğitim ve öğretim hakkını ihlal etme yönünde bilinç ve iradesi ile hareket etmesi gerektiğini vurgulamıştır⁶⁵. Akran zorbalığı kapsamında bir çocuğun okula gelmemesine yönelik süreklilik arz eden fiiller bu kapsamda cezalandırılabilir.

5. Kişilerin Huzur ve Sükununu Bozma

Akran zorbalığı kapsamında değerlendirilmesi mümkün olan bir diğer suç tipi de TCK m. 123’te düzenlenen kişilerin huzur ve sükununu bozma suçudur. Bu kapsamda ısrarla kişiye telefon edilmesi, gürültü yapılması ya da hukuka aykırı başka bir davranışta bulunulması cezalandırılmıştır. Burada da ısrarla işlenmesi akran zorbalığındaki sistematiklik kavramına karşılık gelebilecektir. Özellikle hukuka aykırı başka bir davranışta bulunulması şeklinde bir düzenleme yapılması, akran zorbalığı kapsamında bahse konu ettiğimiz suçlardan herhangi birisini oluşturmaya da kişilerin huzur ve sükununu bozma suçu açısından değerlendirme yapılmasının önünü açmaktadır. Doktrinde, kanunda yer alan hukuka aykırı başka davranışta bulunulması şeklindeki düzenleme kanunilik ilkesine ve özelde belirlilik ilkesine aykırılık teşkil ettiği ifade edilmektedir⁶⁶. Doktrinde bu durumun izahı olarak kanunda yer alan seçimlik hareketler içinde yer almayan diğer muhtemel fiillerin yaptırımsız kalmasının önüne geçilmesinin amaçlandığı vurgulanmıştır⁶⁷. Anayasa Mahkemesi, eleştiri konusu yaptığımız bu düzenlemenin belirlilik ilkesi çerçevesinde kanunilik ilkesine aykırılığın bulunduğu gerekçesiyle yapılan iptal talebini reddetmiştir⁶⁸. Anayasa mahkemesi söz konusu kararında fiilin, farklı hareket biçimleriyle işlenebilir olmasının belirsiz olduğu anlamına gelmeyeceğini vurgulamıştır. Kanaatimizce de hukuka aykırı nitelik taşıyan hareket ısrarlı bir hale bürünüyorsa suç oluşacaktır ve ısrar kavramı belirsizliği ortadan kaldırıcı

⁶⁴ DEMİREL, s. 492.

⁶⁵ Y. 4.CD, T. 05.06.2017, E. 2014/34214, K. 2017/16704. <https://karararama.yargitay.gov.tr/>, E.T. 23.02.2025.

⁶⁶ KOCASAKAL, s. 123; ÖZEN, KÖKSAL, s. 497.

⁶⁷ ÖZGENÇ, s. 130.

⁶⁸ ÖZGENÇ, s. 130.

niteliktedir. Nitekim doktrinde belirtildiği üzere hukuka aykırılık izafi nitelik taşımaz, suç teşkil etmesini sağlayan ise ısrarlı olarak gerçekleştirilmesidir.

6. Mala Zarar Verme

Akran zorbalığı kapsamında karşımıza çıkabilecek suç türlerinden birisi de TCK m.151’de mala zarar verme suçudur. Örneğin okulda sınıf arkadaşının sürekli olarak kalemlerini kıran, defterlerini yırtan, kıyafetlerine zarar veren zorbalık faili mala zarar verme suçunu işlemiş olacaktır. Zorbalık kavramının süreklilik oluşturduğu dikkate alındığında ise burada TCK m.43 anlamında zincirleme suç hükümlerinin uygulanması mümkün olacaktır.

SONUÇ

Genellikle çocuklar arasında basit anlaşmazlıklar olarak görülen akran zorbalıkları temel niteliği itibariyle sistematik ve sürekli bir hal aldığına mağduru açısından katlanılamaz nitelik taşıyabilir, çocuğun okul hayatını, sosyal hayatını, beslenmesini olumsuz etkileyebilir. Sorunu aşamayan çocuk intihar aşamasına dahi gelebilecektir. Bu açıdan son dönemlerde akran zorbalığı; büyümenin doğal bir parçası olarak görülmekten, okulların ve eğitim yetkililerinin ciddiye alması ve mücadele etmesi gereken acil bir sosyal ve halk sağlığı sorunu olarak görülmeye başlanmıştır. Kararlı bir şekilde uygulanan araştırma temelli bir müdahale programı ile bu sorunları önemli ölçüde azaltmanın oldukça mümkün olduğunu görülmektedir⁶⁹. Ancak sosyolojik ve psikolojik tedbirlerin yetersiz kalması ve zorbalığın önüne geçilememesi durumunda ceza hukukunun yine devreye girmesi kaçınılmaz olacaktır.

Konuya ilişkin zorbalığa yönelik ayrıca bir hukuki düzenleme yapılmasına gerek olmadığı kanaatindeyiz. Nitekim mevcut düzenlemeler suç teşkil edecek nitelikteki zorbalık faaliyetlerini cezalandırmaya elverişlidir. Kaldı ki burada geniş anlamda zorbalık faaliyetlerinin her birisi için ayrı ayrı düzenleme yapılması zorunluluğunu doğuracaktır. Bu da mobbing için ayrı düzenleme, akran zorbalığı için ayrı düzenleme ya da aile için şiddet için ayrı düzenleme yapılmasını gerektirecektir. Bu açıdan gerçekleştirilen zorbalık faaliyetlerinin sürekliliği göz önünde bulundurulduğunda eziyet suçunun oluşması çoğunlukla muhtemel olacaktır. Yine suçun yapısındaki ısrar göz önünde bulundurulduğunda kişilerin huzur ve sükununu bozma suçu da eziyet suçu oluşturmayan haller için tamamlayıcı nitelikte zorbalık faaliyetlerini cezalandırılmasını sağlayacak bir suç tipidir. Cinsel istismar, kişiyi hürriyetinden yoksun kılma, eğitim ve öğretim hakkının engellenmesi, mala zarar verme suçları kendi içinde sistematiklik içermediği için bu gibi suçların bir suç işleme kararının icrası çerçevesinde, farklı zamanlarda bir çocuğa karşı birden fazla işlenmesi halinde yukarıda da ifade ettiğimiz gibi zincirleme suç hükümleri uygulanarak TCK m. 43/1 kapsamında failin cezasında arttırım yoluna gidilecektir.

⁶⁹ OLWEUS, s. 775.

KAYNAKÇA

- AKBULUT, B. (2023). Ceza Hukuku Genel Hükümler (10. b.). Ankara.
- ALİKAŞİFOĞLU, M., ERCAN, O. (2007). Çocukluk Çağında Kabadayılık/Zorbalık Davranışları: Hekimler Açısından Anlamı. Türk Pediatri Arşivi, 42 (Özel Sayı), 19-25.
- ALİKAŞİFOĞLU, M. (2011). Akran İstismarı. Türk Pediatri Arşivi, 46 (Özel Sayı), 31-34.
- ASLAN, M., POLAT, M.O. (2023). Tüm Boyutlarıyla Akran Zorbalığı. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 5(1), 43-82.
- ASWANTI, W., UTOMO, L., SRIWIDODO, J. (2024). Criminology of Cases of Children as Perpetrators of Bullying That Lead to Criminalization. Green International Journal of Law and Social Sciences, 2(4), 247-253.
- DEMİREL, M. (2020). Kişiyi Hürriyetinden Yoksun Kılma Suçu. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 24(4), 489-553.
- DRACIC, S. (2009). Bullying And Peer Victimization. Materia Socio Medica, 21(4), 216-219.
- HAKERİ, H. (2022). Ceza Hukuku Genel Hükümler (27. b.). Ankara.
- KILINÇ, A. N. (2022). Okullarda Akran Zorbalığının Özel Hukuk Açısından Değerlendirilmesi. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 26(4) 63-102.
- KOCA, M., ÜZÜLMEZ, İ. (2023). Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler (16. b.). Ankara.
- KOCA, M., ÜZÜLMEZ, İ. (2022). Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler (8. b.). Ankara (KOCA, ÜZÜLMEZ, Ceza Özel).
- KOCASAKAL, Ü. (2015). Kişilerin Huzur ve Sükununu Bozma Suçu. Ankara Barosu Dergisi, (2), 110-146.
- ÖZEN, M., KÖKSAL, A. (2019). Kişilerin Huzur ve Sükununu Bozma Suçu. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 68 (2), 479-527.
- OLWEUS, D. (2013). School Bullying: Development and Some Important Challenges. Annual Review of Clinical Psychology, (9), 751-780.
- OLWEUS, D. (2010). Understanding and Researching Bullying: Some Critical Issues. Handbook of Bullying in Schools: An International Perspective, (S.R. JIMERSON, S. M. SWEARER, D. L. ESPELAGE) .New York: Routledge (OLWEUS, Understanding).
- ÖZBEK, V. Ö., DOĞAN, K., BACAKSIZ, P. (2023). Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler (18 b.). Ankara.
- ÖZGENÇ, İ. (2022). Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler (18. b.). Ankara.

- RAGATZ, L.L., ANDERSON, R. J., FREMOUW, W., SCHWARTZ, R. (2011). Criminal Thinking Patterns, Aggression Styles, and the Psychopathic Traits of Late High School Bullies and Bully-Victims. *Aggressive Behavior*, (37), 145-160.
- SAVAŞCI TEMİZ B. (2023). Çocuk Ceza Adaleti İlkeleri Çerçevesinde 12-15 Yaş Arası Çocukların Cezai Sorumluluğunun Değerlendirilmesi. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 14 (1), 244-259.
- SOBKO, G., TOPCHI, V. V., BUGERA, O. I., IVANII, O., YAVORSKA, M. T. (2023). Bullying: Criminological and Criminal Law Aspects. *Journal of Forensic Psychology Research And Practice*, 23(3), 227-245.
- YILDIRIM, R. (2012). Akran Zorbalığı. *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 39-51.

Elektronik Kaynaklar

- chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://cocukhaklari.barobirlik.org.tr/dokuman/mevzuat_uakararlar/cocukadaletsistemininuygulanmasi.pdf, E.T. 23.02.2025.
- https://karararama.yargitay.gov.tr/, E.T. 23.02.2025.
- https://sozluk.gov.tr/, E.T. 12.02.2025
- https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/youth-violence, E.T. 20.02.2025
- https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/youth-violence, E.T. 20.02.2025
- https://www.yeniasir.com.tr/saglik/2024/11/22/cocuklarin-yuzde-70i-akran-zorbaligi-magduru, E.T. 20.02.2025.